

Uden hjælpemidler – ingen skole

Af Mette Vibjerg Hansen og Pernille Reuther Holm

Lad os tænke os en skolestue, hvor børnene er omkranset af hundredvis af genstande fra ind- og udland placeret i glasmontrer langs væggene, hvorfra de kan hentes frem alt efter emnet for undervisningen. En sådan skolestue med karakter af raritetskabinet fandtes på Neder Donnerup Skole i 1900-tallets første halvdel. I artiklen er samlingen genstand for en analyse i relation til ophavsmandens, Peder Degnbol, pædagogiske projekt.

Indledning

Siden september 2016 har loftet over udstillingen på Give-Egnens Museum dannet rammen om et større arbejde. Kasser er blevet åbnet og har gemt på alt fra udstoppede fugle og fortidsfund til glas med majssukker og mumietøj, guldmalm fra Australien og et stykke af Kalø Slotsruin.¹ Disse genstande og ca. 1400 andre har været en del af skolesamlingen på Neder Donnerup Skole. Samlingen er blevet til i løbet af de 46 år, en læreren ved skolen hed Jens Peder Pedersen Degnbol (1883-1952).

Peder Degnbol blev uddannet fra Nr. Nissum Seminarium i 1904. Halvandet år efter kom Degnbol til landsbyskolen i Neder Donnerup ca. 2,5 km nordøst for stationsbyen Give. Her udviklede han i de følgende årtier et personligt pædagogisk projekt, som han beskrev indgående i egne småskrifter og pædagogiske tidskrifter.²

Skolesamlinger var almindeligt forekommende hjælpemidler på Degnbols tid. Samlingen fra Neder Donnerup er dog værd at undersøge af tre årsager: For det første tyder meget på, at omfanget af samlingen har været usædvanligt. For det andet er samlingen forholdsvis velbevaret. Og for det tredje giver Degnbols pædagogiske beskrivelser os mulighed for at undersøge samlingen i relation til de pædagogiske idéer bag, hvilket er denne artikels primære sigte. Fire spørgsmål har været styrende og ligger til grund for artiklens opbygning: Hvorfor anlagde Degnbol skolesamlingen, og hvilke sammenhænge er der mellem skolesamlingens genstande og Degnbols pædagogiske idéer? Og hvordan indsamlede Degnbol materiale, og hvorledes kan hans indsamlingspraksis forstås i relation til hans samtid? De to første besvares i artiklens første del, mens de to sidste ligger til grund for den sidste del af artiklen.

¹ GEM 0620.

² GILA A816.

Skolesamlingen

I skolesamlingen fra Neder Donnerup Skole er alle genstande mærket med røde numre. Disse numre, cirka 1400, er opført i et kladdehæfte, hvoraf det også fremgår, hvilken type genstand hvert nummer dækker over.³ Nogle numre findes i flere eksemplarer. Det reelle antal genstande i skolesamlingen er derfor langt større, end de 1400 numre indikerer. Tidlige omtaler⁴ og sent indsamlede genstande⁵ vidner om, at samlingen er vokset gennem størstedelen af Degnbols virke.

De mange genstande var af Degnbol ordnet i forskellige samlinger. Han omtaler eksempelvis ”den geologiske samling” og ”den botaniske samling”.⁶ Derudover er der naturhistoriske genstande, genstande til brug i fysikundervisningen og kulturgenstande fra både ind- og udland. Vi vælger her at benævne og betragte skolesamlingen som én helhed.

Fotografi: Jens Lauridsen, Naturhistorisk museum

Et lille udpluk af Degnbols Skolesamling, der blev på Neder Donnerup Skole indtil 1961, hvor den blev tilbudt familien. I 2006 blev den overdraget til Dansk Skolemuseum og efter lukningen nedpakket med resten af museets samling. I 2016 blev genstandene fordelt til andre interesserede, og skolesamlingen fra Neder Donnerup kom til Give-Egnens Museum.

Foruden skolesamlingen har Degnbol efterladt sig et forholdsvis stort skriftligt materiale. I egne småskrifter, digtsamlinger, læserbreve og talrige artikler i aviser og tidsskrifter udbredte Degnbol sine ideer om den ideelle skole med udgangspunkt i egne erfaringer. At det ideelle også forsøgtes praktiseret, underbygges af erindringer fra tidligere elever samt det faktum, at flere lærere i samtiden omta-

³ De røde numre var årsagen til, at genstandene kunne adskilles fra den øvrige samling fra Dansk Skolemuseum. Børnebogssamlingen samt anskuelsestavlerne fra Neder Donnerup Skole var ikke mærket og kunne derfor ikke identificeres. Ca. 100 numre er helt eller delvist bortkommet inden ankomsten til museet.

⁴ Poulsen 1913-14: 368.

⁵ Poulsen 1913-14: 368, GEM 0620x0047.

⁶ Degnbol 1926: 3; 21; 22. Degnbol 1928: 3.

ler Neder Donnerup som en mønsterskole, og mange besøgte skolen på studiebesøg.⁷ Kilderne dækker en relativ lang tidsperiode, men størstedelen af de pædagogiske beskrivelser er forfattet i 1920'erne og 1930'erne. Meget tyder dog på, at Degnbol allerede tidligere har praktiseret den type undervisning, han beskrev.⁸

Materiel kultur, som eksempelvis genstandene fra Neder Donnerup Skole, repræsenterer ikke bare en eksisterende verden, fortid, identitet eller historie, men skaber den også.⁹ Skolesamlingen og dens enkelte genstande rummer altså en betydning, der går ud over deres oprindelige funktion. Samlingen kan derfor både forstås som et pædagogisk redskab i Neder Donnerup Skole, som en materiel repræsentation af Degnbols pædagogiske ideal og som en medskabende og påvirkende faktor i såvel undervisningen som elevernes verdensbillede i og uden for skolestuen. Det er primært de to første perspektiver, vi beskæftiger os med her, mens det sidste kun kort berøres.

Peder Degnbol

For mange lærere af Degnbols årgang var lærergerningen et kald, og som enelærer på en landsbyskole var privatliv og arbejdsliv i høj grad forbundet, hvilket også var tilfældet for familien Degnbol. Fire år efter ankomsten til Neder Donnerup giftede Peder Degnbol sig med sin barndomsveninde Metthea Graversen, med hvem han fik fem børn, inden både Metthea og sønnen Ejnar døde af tuberkulose i 1915.

På billedet ses Peder Degnbol med sin anden hustru, Esther, der spillede en central rolle for skolen i Neder Donnerup. Hun var selv optaget af det pædagogiske arbejde og barnets opdragelse. Hun tog del i det praktiske arbejde i skolen, afløste og vikarierede for Degnbol. De delte det samme ideal og arbejde mod et fælles mål. Giv Lokallhistoriske Arkiv.

⁷ GILA A816 L22; A816 L17.

⁸ Poulsen 1913-14: 368.

⁹ Otto 2005: 10.

Degnbol var herefter alene med de nu fire børn, inden han i 1924 giftede sig med den 17 år yngre og læreruddannede Esther Deichmann Brandt, som han havde kendt en del år forinden. De fik sammen 11 børn, der ligesom Peder og Mettheas fire børn kom til at gå i Neder Donnerup Skole. Esther spillede en stor rolle på skolen. Hun delte Degnbols pædagogiske ideal og var ofte til stede i skolestuen. Da Degnbol blev ramt af kræft, vikarierede Esther i en længere periode. Degnbols pensionering den 31. maj 1952, og familiens efterfølgende flytning til København, var planlagt, da han døde den 3. maj samme år.¹⁰

Peder Degnbol er beskrevet som et nysgerrigt og flittigt menneske, en individualist og idealist med et til tider kantet væsen.¹¹ Han var et foretagsomt menneske, der oprettede skolehaver, anlagde svømmebassin, installerede radio i skolestuen, projekterede en gymnastiksal, der dog aldrig blev opført, og var medstifter af tidsskriftet *Skolebørnenes Blad*.¹²

Degnbols pædagogiske idéer er interessante, fordi de både afspejler og responderer på de mange og forskelligartede pædagogiske debatter i 1900-tallets første halvdel. Degnbol skrev og argumenterede for en helt særlig skoleform, som han forsøgte at realisere i Neder Donnerup Skole. Han havde en stor kontakthorisont til skolefolk og andre pædagogisk interesserede fra forskellige miljøer, og vi ved, at han læste og i enkelte tilfælde også bidrog med artikler til tidens lærerfaglige tidsskrifter, eksempelvis *Folkeskolen* og *Vor Ungdom*.¹³ Heri blev pædagogiske tanker og projekter diskuteret, blandt andet den svenske sløjdbevægelse, tyske arbejds-skoler, John Deweys idéer om ”learning by doing” og de danske forsøgsskoler.¹⁴ Degnbols pædagogik har tankemæssige og i visse tilfælde ligefrem sproglige sammenfald med nogle af disse pædagogiske bevægelser.¹⁵ Meget tyder derfor på, at Degnbol ikke bare lod sig inspirere fra en enkelt pædagogisk teori eller metode, men udvalgte og udviklede dem med udgangspunkt i sin egen opfattelse af den ideelle skole.¹⁶

Peder Degnbol mødte som lærer både beundring og kritik. I 1924 blev forældredreklager over blandt andet manglende overholdelse af timeplaner startskuddet til en livslang konflikt med den lokale præst og skolekommissionsformand, Malte Nielsen. Degnbol stod fast på sine principper og rettede ikke ind på trods af irettesættelser.¹⁷ Selvom kontroverserne, der flere gange blussede op, ikke førte til væsentlige ændringer i Degnbols undervisning, tærede det på ham personligt.¹⁸

¹⁰ GILA A816 L28; A816 L45.

¹¹ GILA A816 L28; L34; L45.

¹² GILA A816 L44.

¹³ F.eks. Degnbol 1941-42: 81-84.

¹⁴ Gjerløff og Jacobsen 2014: 273-77; Gjerløff et al. 2014: 116.

¹⁵ Grundtvigs *Skolen for Livet* er det eneste værk, Degnbol selv henviser til; Degnbol 1938.

¹⁶ Denne artikel er delvist baseret på en upubliceret undersøgelse: Holm 2017.

¹⁷ GILA A816 L17; L45.

¹⁸ GILA A816 L8; A816 L60.

Degnbols pædagogiske tanker er nært forbundet med skolesamlingen. Med afsæt i enkelte genstande fra samlingen undersøger vi, hvordan Degnbols pædagogiske idéer materialiseres i skolesamlingen, og herefter hvordan skolesamlingen er opstået på baggrund af både praktiske og pædagogiske overvejelser. Hvert afsnit i analysen tager derfor udgangspunkt i en enkelt genstand fra samlingen. Disse genstande er valgt, fordi de giver mulighed for at undersøge forskellige perspektiver på Degnbols pædagogik og samlingens ophav. Mange andre genstande kunne dog have været analyseret med tilsvarende udfald.

Stenstykke fra ruinen Colosseum

Blandt de mange genstande i skolesamlingen findes en glasflaske med en lille gråhvid sten, som ifølge registraturen stammer fra Colosseum i Rom.¹⁹

En af de væsentligste årsager til, at Degnbol skabte den store skolesamling, var, at anskuelighedsprincippet var bærende i al hans undervisning. Anskuelsesundervisning var i 1900 blevet indført med det Sthyrskes Cirkulære,²⁰ men i Neder Donnerup var anskuelse ikke et skolefag men et undervisningsprincip, der gennemsyrede al aktivitet i skolen. Degnbol mente, at den mest naturlige måde at undervise på var at lade eleverne se det, man ville lære dem om.²¹ Når eleverne i Neder Donnerup spurgte ind til eller læste om et emne, fandt Degnbol en ting i samlingen, der understøttede fortællingen:

Talen er om Hekla, – se, her er Lava fra Island, om Vesuv, – her er vulkansk Aske derfra. Man viser dem den løse Sandsten fra Sachsisk Svejts, og de indser let, at Klipperne maatte blive som paa Billedet. Der tales om Røraas, – her er Kobbermalm fra Røraas, om Gellivara, – her er Jernmalm fra Gellivara, om Bjergene i Australien, her er Guldmalm derfra. Man viser dem kinesiske Spisepinde, indiske Afgudsbilleder, en Katoliks Rosenkrans, Myrra, Virak, osv., osv., vi har 1000 saadanne Ting.²²

Citatet viser med tydelighed, hvordan Degnbol opfattede skolesamlingen som et hjælpemiddel, der lettede undervisningen og gjorde elevernes forståelse større. Dette gjaldt ikke kun det fremmede og eksotiske, men også når emnet for undervisningen var mere nært og velkendt.

I citatet fornemmer man også en åbenhed over for elevernes nysgerrighed og spørgsmål. Dette perspektiv vil blive udfoldet yderligere i det følgende afsnit, men det er værd at bemærke Degnbols bestræbelse på at gribe elevernes lyst til at

¹⁹ GEM 0620x0053.

²⁰ Gjerløff og Jacobsen 2014: 282-83.

²¹ Degnbol 1926: 22.

²² Degnbol 1925: 7.

lære samt hans princip om at underbygge al undervisning visuelt. I en tid uden Google og smartboards må disse pædagogiske idealer have været en udfordring. Skolesamlingen i Neder Donnerup var Degnbols forsøg på at imødekomme udfordringen, og set i det perspektiv synes det logisk, at den bedste skolesamling også nødvendigvis må være den største og mest forskelligartede. Foruden samlingen var skolen naturligvis også rigt forsynet med anskuelsestavler.

Indisk afgud

En af de mere eksotiske genstande i skolesamlingen er en lille grå stenko, der engang har haft forgyldte dekorationer. Der er ifølge Degnbols registratur tale om en hellig ko fra Indien, som på et tidspunkt har haft følgeskab af elefantguden Ganesha, som desværre ikke længere er en del af samlingen.²³

Skolesamlingen skulle ikke bare understøtte den undervisning, Degnbol havde planlagt at gennemføre. Den skulle også gøre eleverne nysgerrige og indbyde til, at de selv fik lyst til at opsøge viden. Degnbol bruger om denne bestræbelse et af kernebegreberne i tidens pædagogiske debatter: selvvirksomhed. Idéen var, at hvis børnene beskæftigede sig med det, de selv fandt interessant, ville de lære mere om det, de beskæftigede sig med, og det ville samtidig gøre skolen og skolelivet mere relevant for den enkelte elev og for samfundet.²⁴ Degnbol tilsluttede sig disse idéer. Den ideelle undervisning tog udgangspunkt i børnenes iagttagelser og forundring og lod dem være aktive i undervisningen. Børnene skulle lære at lære. Degnbol skrev blandt andet om, hvordan børnene skulle lære selv at opnå viden, f.eks. ved at bruge bøger, men læreren burde ifølge Degnbol ikke undervise i dette. I stedet skulle han gøre det nødvendigt for børnene at slå op i ordbøger, håndbøger og leksika, som derfor skulle være placeret i skolestuen, så børnene selv kunne gå til det.²⁵ Degnbol beskriver det således: ”I Skolestuen gør Børnene endnu flere Opdagelser [...] Som Genstandene er ordnet i Samlingerne, systematisk og med Etiketter, er der Belæring at høste for hvem, der vil. Alt er frit tilgængeligt, ogsaa Børnebogsamlingen”²⁶ Hvis en elev ville vide noget om den hellige kos betydning eller oprindelse, måtte hun altså finde et leksikon for at blive klogere.

Børnene skulle være aktive deltagere – også i den mere traditionelle undervisning. Denne insisteren på aktiv medvirken stillede store krav til det enkelte barn. En erindring fra en tidligere elev vidner om, at det ikke var alle, der satte pris på Degnbols idéer om, at eleverne selv skulle finde på staveord, medbringe planter eller indsamle genstande:

“Jeg skulle være parat med et tilfældigt ord, når Degnbol gav besked herom. Sandheden er den, at jeg netop aldrig var parat med et staveord. Resultatet blev et helt tilfældigt staveord, såsom tavle, kridt, skole osv. Det huede ikke Degnbol, og han råbte op. På en bestemt dag i ugen skulle vi medbringe ukrudtsplanter hjemme fra marken. Det glemte jeg også”²⁷

For Degnbol var dette dog et bærende princip. Eleverne skulle gøres interesserede, de skulle stille krav til sig selv, og de skulle føle og tage ansvar.²⁸ Derfor for-

²³ GEM 0620x0336.

²⁴ Gjerløff og Jacobsen 2014: 273-76; Nørgaard 1977: 47.

²⁵ Degnbol 1925: 9.

²⁶ Degnbol 1925: 6.

²⁷ GILA A811 L2.

²⁸ Degnbol 1941-42: 83.

lod Degnbol også af og til skolestuen, mens eleverne arbejdede. Børnene ”er jo ikke en Flok Kreaturer, man skal staa og passe paa”.²⁹

Mønter

I en cigaræske ligger en lille samling af forskellige mønter. Nogle af dem er udenlandske, andre er danske, og nogle er gamle, andre yngre. I møntsamlingen finder man blandt andet en dansk seksskilling fra 1628, en engelsk penny fra 1889 og flere tyske 50-Reichspfening fra 1941-1942.³⁰

Mønterne kan naturligvis have været anvendt på mange måder, når man tager Degnbols pædagogiske metoder i betragtning. Det er dog nærliggende at antage, at mønterne i hvert fald har kunnet bringes i anvendelse, når der er blevet undervist i historie. Til dette havde Degnbol også et andet væsentligt hjælpemiddel: en tavle med 30 årstal:

*Jeg lader ikke Børnene lære mange Aarstal, men de 30, der staar paa Tavlen, er dem, jeg forlanger lært. Til hver Dag har de et af Tavlens Aarstal for, altid det næste i Rækken, og de skal jo vide, hvad der skete det Aar. Det staar ikke paa Tavlen, og jeg fortæller dem det ikke; kan de ikke huske det, maa de altsaa slaa op og finde det i Bogen.*³¹

Den måde, Degnbol forstod sin egen og elevernes rolle i forhold til årstavlen, hænger naturligvis nært sammen med selvvirksomhedsperspektivet præsenteret i det foregående afsnit, men det er også værd at bemærke, at Degnbol på samme tid bryder med idéen om at bruge elevernes egen nysgerrighed og interesser som afsæt for undervisningen. Eleverne i Neder Donnerup havde ikke fuld frihed til at gøre, hvad de ville. Der var visse ting, som skulle læres. Degnbol betegner selv disse dele af undervisningen som *pligtarbejde*, og dette var i lige så høj grad en del af skolehverdagen i Neder Donnerup som selvvirksomheden.³² En af årsagerne til dette var, at Degnbol mente, at livet i skolen skulle minde så meget som muligt om det liv, der ventede efter skolen. Og i det liv ville børnene også møde pligter. Et sundt skoleliv rummede derfor, i lighed med et sundt liv i almindelighed, også ting, som bare skulle gøres:

“Vi maa ikke komme ind paa i Skolen, at Børnene næsten kun skal gøre, hvad de har Lyst til. [...] Med saadanne ”moderne Skoletanker” – eller maaske rettere Misforstaaelser af ”moderne Skoletanker” – som Grundsætninger kan en Skole vel nok være Liv, men ikke naturligt Liv [...] At Børnene hidtil i Skolen har haft alt for lidt Frihed i Selvfølgelese, maa ikke føre til den modsatte Yderlighed”.³³

²⁹ Degnbol 1926: 7.

³⁰ GEM 0620x0381.

³¹ Degnbol 1925: 11.

³² Degnbol 1928: 16.

³³ Degnbol 1928: 4.

Som det fremgår af dette citat var Degnbol derfor også, på trods af ligheder i pædagogisk anskuelse, modstander af det, han sammenfattede som ”moderne skoletanker”. Dette er særligt interessant i betragtning af, at Degnbols fagfæller netop tænkte og omtalte ham og hans idéer i relation til en generel pædagogisk opbrudstendens.³⁴

Forårsrensning af skolens badebassin. I forlængelse af Degnbols tanker om pligtarbejde var eleverne også her deltagende i arbejdet. Svømmeundervisningen var frivillig og lå efter skoletid - drenge og piger for sig. Svømningen foregik uden badetøj med efterfølgende lufttørring, hvilket også var en kilde til disputs med pastor Malte Nielsen. Give Lokalhistoriske Arkiv.

Buestrengkamp

Et af de mange små glas med korkprop indeholder gullige plantefibre og en lille maskinskreven seddel, hvoraf det fremgår, at der er tale om buestrengkamp dyrket i Vestindien.³⁵

Det kan umiddelbart virke som om, der har været langt fra eleverne i Neder Donnerup til hampedyrkning i Vestindien, men planten har nok alligevel kunnet gøre afstanden lidt kortere. Degnbol var som nævnt optaget af, at undervisningen skulle være interessant men også vedkommende og nyttig. Han skriver blandt andet:

“Hvad Fornøjelse har man af at vide, hvor mange Støvbærere en Plante har, naar man ikke lige er Botaniker af Fag! Men det interesserer de fleste, ogsaa

³⁴ Andersen i: Degnbol 1925: VI.

³⁵ GEM 0620x0001.

Børnene, at vide, hvad nytte de forskellige Planter er til: den bruges til Klæder, den til Mad, den til Medicin.”³⁶

Dette har nok i særlig grad været gældende for undervisningen i skolehaven, som det følgende afsnit vil behandle mere indgående, men det har sandsynligvis også været tilfældet med de fremmede afgrøder som buestrenghampen. Degnbols forståelse af læring og undervisning synes altså at have været forholdsvis pragmatisk. Om undervisningens mål skriver han:

*Der er afgørende Forskel paa, om Maalet for Undervisningen i Naturkundskab hovedsagelig er Kundskaber, som Børnene hverken har eller nogen Sinde faar Brug for, eller om det er et rigere og lykkeligere Liv for Børnene nu og i al deres Fremtid gennem mere indgaaende Kendskab til Naturen om dem og i dem, og paa, om Maalet for Religionsundervisning er tørre historiske og dogmatiske Kundskaber eller kristeligt Liv.*³⁷

Den viden, børnene fik i skolen, skulle være anvendelig, og alle skolefag skulle støtte hinanden i en helhed. Derfor var det også afgørende, at den samme lærer varetog al undervisning. Landsbyskolen med én enkelt lærer var derfor ifølge Degnbol den ideelle skoleform, og han forsvarede og kæmpede for den lille skole i Neder Donnerup, der flere gange var truet af lukning som resultat af de nye centralskoletanker.

Skolehaven

Haven ved Neder Donnerup Skole var i Peder Degnbols optik mindst lige så meget at betragte som et læremiddel som resten af skolesamlingen. Haven rummede en afdeling med skolehaver,³⁸ og en privat afdeling rig på forskelligartede planter, som også benyttedes i undervisningen.³⁹

Haven har om Sommeren en stor ”Insektsamling” og Insekterne er til forskel fra dem i Skolestuen, levende og i fuld Vigør; Børnene kan iagttage deres interessante Færd: hvorledes Nældens Takvinge...flagrer om Skolepigernes livligt farvede Dragter, naar Solen en Vaardag har faaet os til at tage Time ud i det fri...⁴⁰

Den levende samling i haven supplerede samlingen i skolestuen. Børnene kunne her hente en anden erfaringsbaseret læring.

³⁶ Degnbol 1925: 4.

³⁷ Degnbol 1941-42: 81-82.

³⁸ Skolehavesagen var ellers hovedsagligt et byfænomen. Coninck-Smith 1990.

³⁹ Degnbol 1925: 5.

⁴⁰ Degnbol 1926: 20.

I citatet er det vårdagen, der har fordret, at undervisningen foregik i haven. Sådan noget kunne ikke skemalægges. Timeplaner ”og al anden Unatur”⁴¹ var for Degnbol dræbende for den levende undervisning, der tog udgangspunkt i momentet og i børnenes interesse. Degnbol nægtede at indrette sin undervisning efter de påkrævede timeplaner på trods af flere irettesættelser.⁴²

Degnbol anlagde i 1906, samme år som han kom til Neder Donnerup, en skolehave, antageligt som en af de første og som en af få landsbylærere. Skolehaven rummede både frugt- og køkkenhave, legeplads, en botanisk afdeling og elevhaver, som ses på billedet. Børnene bestemte selv, om de ville være med til at passe en af elevhaverne. Det var frivilligt, og arbejdet deri fandt sted om morgenen og i frikvarterene. Giv Lokalhistoriske Arkiv.

De flydende fag, manifesteret i den manglende brug af timeplaner, er centralt i hans pædagogiske virke. Skolearbejdet skal ikke være en forberedelse til livet, det skal være livet og afspejle den måde, hvorpå livet ellers levedes – og i livet fandtes ikke timeplaner eller overvåget arbejde. I digtsamlingen *Uden Maske* af Degnbol udtrykker han det således:

⁴¹ Degnbol 1926: 18.

⁴² Gjerløff og Jacobsen 2014: 78-80. A816 L45.

En Skole skal agte paa Barnets natur
Langt mer' en paa Skikke og Planer og Ur;
[...]
men skal der et motto paa Huset, saa skriv,
at Skole for Livet maa selv være Liv.⁴³

Skovskade, grønsanskalk og ærter.

“Jeg havde aldrig set en Skole saaledes udstyret med materiel baade ude og inde, og det meste havde Degnbol selv samlet – ja, og selv betalt.”⁴⁴ Sådan skriver en af Degnbols seminariekammerater i holdets vandrebog efter et besøg i Neder Donnerup Skole. Udsagnet vidner om, at samlingen ikke blot havde kostet et utal af timer men også mange penge. Det har eksempelvis ikke været billigt at anskaffe eller udstoppe de 53 fugle og 15 mindre pattedyr af dansk oprindelse. Det var dog ikke ualmindeligt, at lærere selv bekostede læremidler, men omfanget har alligevel været opsigtsvækkende.

Som seminariekammeraten udtrykker i det indledende citat, har Degnbol selv skaffet det meste. Meget har han kunnet finde i lokalområdet, andet har han fundet, når han har været rundt i landet. Hans egen indsamling kan kun indirekte aflæses i samlingen, eksempelvis når der i registraturen står skrevet ”fra egnen” efter genstandsbetegnelsen. Det er tilfældet ved nr. 251x, der er Grøndsanskalk fra egnen, mens nr. 251 er Grønsanskalk fra Lellinge.⁴⁵

Degnbol har haft et stort netværk både i skoleverdenen men også i lokalområdet.⁴⁶ Det personlige netværk blev også aktiveret i skolesamlingens tjeneste. Spor af dette kan eksempelvis aflæses på etiketten tilhørende genstand nr. 44. Her er det noteret, at b) Kalkspat fra Island er givet af ”O. Gudn.” Her er tale om Olafur Gudnason, den lokale stenhugger, der netop stammede fra Island.⁴⁷ En lang række andre ophav kan også aflæses af samlingen. Degnbol har eksempelvis modtaget en række genstande fra ”Danmarks Afholdsforenings Lærer-Forbund”.⁴⁸

Blåmusling

I skolesamlingen findes i alt ni store blåmuslingskaller samt to glas med små skaller – alle er mærket med nr. 16. En etikette, også med nr. 16, beskriver en blåmuslings karakteristika og brug. Etiketten er underskrevet af M.J. Mathiassen.

Mathias Jens Mathiassen, lærer ved Mullerup Skole 1885-1926, opbyggede selv en stor skolesamling og agiterede for anskuelsesundervisningen, inden han i 1903 i samarbejde med Danmarks Lærerforening oprettede Danmarks Lærer-

⁴³ Degnbol 1945: 52.

⁴⁴ Jørgensen 1951: 13.

⁴⁵ GEM 0620x0180;0620x0828.

⁴⁶ GILA A816.

⁴⁷ GILA A816 L45.

⁴⁸ 0620x0048.

forenings Bureau for Indsamling og Uddeling af Undervisningsgenstande. Bureauet bestod kun af Mathiassen selv, der med få tilskudsmidler indsamlede, pakkede og udsendte anskuelsesmaterialet til interesserede lærere.⁴⁹ Det er via bureauet, at et par af de ni blåmuslingskaller og knap 200 andre genstande er blevet en del af Degnbols samling.

Degnbol nærede stor beundring for Mathiassen, der formodentlig tidligt har været en inspiration. Mathiassen skrev allerede om både anskuelsesundervisningens betydning og det nystiftede bureau, mens Degnbol var studerende. Senere udtrykte Degnbol det således: "En enkelt Mand [...] har gjort et stort, uegennyttigt – ja, opofrende- og helt igennem beundringsværdigt Arbejde for den Sag..."⁵⁰ Sagen blev med tiden en fælles sag, hvor udveksling af ideer og genstande gik begge veje.

Genstandene kunne i Mathiassens optik ikke stå alene, men skulle ledsages af viden. Han udgav derfor hæfter med etiketter indeholdende beskrivelser af op-hav og brug ofte krydret med små anekdoter. Herfra stammer blåmuslinge-etiketten.⁵¹ Etiketterne var i høj grad lavet med henblik på, at eleverne selv kunne tilegne sig viden – helt i tråd med Degnbols tanker.⁵² Etiketten om blåmuslingen ligger sammen med mange lignende i en cigarkasse.⁵³ Mærker i hjørnerne efter tegnestifter vidner om, at de udklippede etiketter har været opsat ved genstanden i skolestuen, så eleverne selv kunne læse dem. Hos Degnbol fik genstandene plads i skabe med glasdøre og aflange skrånstillede glasmontrer. Han beskriver selv opsætningen i 1926, og en elev, der gik der til 1924, beretter ligeledes om dem.⁵⁴ På et foto, fra 1926 af Mathiassens skolestue i Mullerup, ses monterer magen til Degnbols.⁵⁵ Dette eksempel understreger forbindelsen mellem de to, selv om vi i dette tilfælde ikke ved, hvem der inspirerede hvem.

De store mængder af materiale skaffede Mathiassen via egen indsamling og fra samarbejdspartnere rundt omkring i landet, blandt andet Degnbol, der leverede otte genstandstyper til bureauet eksempelvis egnsspecifikt materialer som glimmerler, brunkul og al.⁵⁶ De omkring 250.000 tusinde genstande, Mathiassen gennem mere end 30 år udsendte til skoler overalt i Danmark, understreger skolesamlingernes udbredelse. Både Degnbols og Mathiassens samling har dog størrelsesmæssigt været usædvanlige.

⁴⁹ Grinder-Hansen 2004: 114; 120-23.

⁵⁰ Degnbol 1926: 21.

⁵¹ GEM 0620x0062; 0620x0135.

⁵² Grinder-Hansen 2004: 124.

⁵³ GEM 0620x0135.

⁵⁴ Nogle af disse monterer fulgte samlingen til GEM. Degnbol 1926: 13, A816 L25 – som det kan læses i det følgende afsnit - note 59.

⁵⁵ Grinder-Hansen 2004: 122, 125.

⁵⁶ GEM 0620x0051; 0620x0179; 0620x0270.

Peder Degnbol i skolestuen på Neder Donnerup Skole fra omkring 1910, mens der endnu var plads langs væggene. Blot et årti senere var der fyldt med genstande i skabe og montrer. En stor sort tavle fyldte den ene væg og foran i hele dens længde blev lavet en forhøjning, så børnene kunne skrive diktat på tavlen, der kunne rettes i fællesskab. Give Lokallhistoriske Arkiv.

Flinteflækker

Nogle genstandstyper findes i talrige eksemplarer i skolesamlingen. Eksempelvis består samlingens nummer ”1074 flintflækker” af 237 stk.⁵⁷ Betydeligt flere end umiddelbart nødvendigt for at anskueliggøre stenalderliv. Forklaringen på mængden skal findes i, at det er skolens elever, der har samlet de på Give-egnen forholdsvis almindelige fortidslevn. En tidligere elev skriver om dette: ”I skolestuen[...] var der også store glasskabe og glasmontrer med samlinger af udstopede dyr og fugle, krybdyr i sprit, sten/bjergkrystaller og sten og flinteredskaber fra stenalderen. Den sidstnævnte samling bidrog vi til med fund gjort på markerne”⁵⁸

Børnenes engagement og bidrag til samlingen hænger naturligvis sammen med Degnbols princip om selvvirksomhed beskrevet i tidligere afsnit, og han beretter om dette med stolthed:

⁵⁷ GEM 0620x0204.

⁵⁸ GILA A816 L25.

”Børnene medbringer til Skolen, hvad de finder af mærkeligt: Stene, Planter og Dyr, – alt. De finder forbavsende meget, og Forældrene finder ogsaa meget; de er lige saa interesserede som Børnene. Jeg fortæller, hvad jeg ved om det.”⁵⁹

Han virker ikke mindre stolt, når tidligere elever som voksne bragte nye ting til samlingen.⁶⁰

Ideal og virkelighed

Degnbol var enelærer i 46 år, og i den periode udviklede det danske skolesystem sig ganske markant. Centralskolerne blev den foretrukne skoleform på landet, og man gik derfor væk fra landsbyskolerne med enelærere og hverandendagsundervisning.⁶¹ Udviklingen gik således i en helt anden retning end den, Degnbol argumenterede og kæmpede for. Derfor skilte skolen i Neder Donnerup sig også mere og mere ud. Ikke bare fordi læreren var driftig og havde anlagt en stor skolesamling, som det var tilfældet i de første år, men også fordi Degnbol argumenterede for en skoleform, som efterhånden var under afvikling.

Skolesamlingen fra Neder Donnerup opstod som resultat af Degnbols pædagogiske bestræbelser. Udgangspunktet var, at jo større samlingen, var jo bedre. Princippet for indsamlingen har derfor ikke været, at det kun var særligt interessante eller fremmede genstande, der fik plads i samlingen men derimod alt, hvad Degnbol kunne få fingrene i. I skolesamlingen blev verden opbevaret i glas og tændstikæsker. Elevernes forståelse af sig selv og deres omverden er derfor blevet påvirket af samlingen: En blåmuslingseskal har været indgang til at lære om perler, en sten fra Colosseum har illustreret antikkens Rom, og en stenke med forgyldte dekorationer har været repræsentant for Indien og hinduismen. Skolesamlingen indikerer, at nogle fag har fyldt mere i Neder Donnerup Skole end andre, men ikke al undervisning afspejles i samlingen. De oplagte eksempler er skrivning og regning, men eleverne blev også introduceret til blandt andet Kierkegaards tanker.⁶² Meget tyder dog på, at Degnbols store interesse for naturen har smittet af på undervisningen, så disse emner har fyldt forholdsvis meget.⁶³ Vi kan i samlingen se, at Degnbol har fortalt om fremmede lande og kulturer, men udgangspunktet var altid den jyske hede, og det er nok også primært livet her, børnene er blevet forberedt til.⁶⁴

⁵⁹ Degnbol 1925: 7.

⁶⁰ *ibid.*: 10, Degnbol 1926: 22.

⁶¹ Gjerløff et al. 2014: 39; 273.

⁶² GILA A816 L28.

⁶³ *ibid.*

⁶⁴ Degnbol 1926: 11.

Degnbols pædagogiske ideal gav eleverne stor frihed, men krævede også meget af dem, og måske fungerede idealet ikke altid i praksis. Eksempelvis foregik undervisningen i regning ofte således, at børnene lavede opgaver i deres regnehæfter og selv tjekkede facitliste. Dette hænger naturligvis sammen med Degnbols bestræbelse på, at eleverne selv skulle tage ansvar og være aktive og derfor ikke overvåges, men en tidligere elev har opfattet dette som om, de slet ikke fik undervisning i regning.⁶⁵

Afrunding

Skolesamlingen i Neder Donnerups skole har ikke kun haft én funktion i undervisningen. Den blev aktiveret på flere niveauer. Som vist i de foregående afsnit var den essentiel for, at de forskellige dele af Peder Degnbols pædagogik kunne gennemføres. Han brugte et utal af timer og en ikke ubetydelig portion penge på såvel samlingen som skolehaven og svømmebassinet. I indsamlingen involverede han både eleverne og sit i øvrigt brede netværk. I forhold til skolesamlingen har særligt forbindelsen til netværket omkring M.J. Mathiassen haft stor betydning. Det er dog Peder Degnbols pædagogiske idéer og driftighed, der er baggrunden for den omfangsrige skolesamling.

Skolesamlingen var et hjælpemiddel i undervisningen til at anskueliggøre elementer af det – for børnene – kendte liv og også det fjerne og eksotiske. Genstandene lettede undervisningen og gjorde elevernes forståelse større. Samtidig ansporede samlingen til selvvirksomhed. Den var dermed et led i at gøre børnene til aktive og ansvarsfulde mennesker og forme dem til det liv, der ventede efter skolen. Det var essentielt, at livet i skolen afspejlede livet udenfor. Det liv, der rummede pligter, men som ikke var bygget op efter skema, og hvor viden skulle være nyttig og vedkommende.

Degnbol blev inspireret af tidens pædagogiske strømninger og debatter, og mange af hans tanker om opdragelse og pædagogik ligner dem, der i litteraturen omtales som ny- og reformpædagogiske. Disse hørte hovedsageligt hjemme i hovedstadsområdet og i større købstadsordnede skoler. Degnbol var dog langt fra hovedstadslærer, og netop den lille landsbyskole spillede en central rolle i hans meget sammensatte pædagogiske projekt. Han havde et stort professionelt netværk og udvekslede blandt andet idéer og erfaringer med sine nabolærere, men ingen af de øvrige lærere på egnen underviste som Degnbol. Degnbol er derfor også interessant, fordi han på en gang er typisk og atypisk, og både spejler og går imod strømninger gennem hele sit virke. En undersøgelse af, hvordan Degnbol kan forstås i relation til reformpædagogikkens brug og udvikling i landområder, ville være interessant, men ligger desværre uden for nærværende artikels rammer.

⁶⁵ GILA A816 L56.

Summary

In the first half of the 20th century Peder Degnbol, the teacher at the small school of Neder Donnerup, created a large teaching collection. Degnbol had his very own ideas about how the school and teaching should be organised, and these educational ideas were closely linked to his teaching collection. This paper examines how the teaching collection can be understood as an educational tool and as a representation of Degnbol's ideas of teaching. Degnbol was the primary driving force in collecting and organising this material, but he also had a large network of people who shared his passion and helped him create the collection.

Mette Vibjerg Hansen (f. 1981), *cand.mag. i historie og samfundsfag fra Aarhus Universitet i 2007. Ansat som museumsinspektør ved Give-Egnens Museum, hvor hun har arbejdet med skolehistorie herunder Neder Donnerup Skole i formidling og samlingsvaretagelsen.*

Pernille Reuther Holm (f. 1993), *cand.mag. i kulturhistorie fra Aarhus Universitet i 2018. Har i forbindelse med sit kandidatstudium undersøgt Peder Degnbols pædagogiske tænkning.*

Utrykt materiale

- Give-Egnens Museums, Museumssag GEM 0620: Lærer Peder Degnbols samling.
- Give Lokalhistoriske Arkiv. GILA A816: Enelærer Peder Degnbol, Ndr. Donnerup Skole.
- Give Lokalhistoriske Arkiv. GILA A811: Kurt Nielsen.
- Jørgensen, C. (1951), Et hold med sammenhold, udtog af vandrefalkene for dimittender af 1904 fra Nr. Nissum Seminarium. Samlet og kommenteret af holdets arkivar. Upubliceret materiale (udlån fra privateje).

Kilde- og litteraturliste

- Coninck-Smith, N.d. (1990), Som man sår, så høster man; om legepladser, feriekolonier og skolehaver for fattige københavnere i årtierne omkring århundredeskiftet. I: A.M. Andersen, L. Dahlberg, og I. Flensborg (red.), *Skolens landskab – friareal som være- og lærested*. København: Danmarks Lærerhøjskole.
- Degnbol, P. (1925), *Stort og Smaat fra Den lille Skole, bind 1*. Grindsted: Grindsted Bogforlag.
- Degnbol, P. (1926), *Stort og Smaat fra Den lille Skole, bind 2*. Grindsted: Grindsted Bogforlag.

- Degnbol, P. (1928), *Stort og Smaat fra Den lille Skole, bind 3*. Grindsted: Grindsted Bogforlag.
- Degnbol, P. (1938), Nogle bemærkninger til kvækket. *Give Avis*. Juni-juli 1938.
- Degnbol, P. (1945), *Uden Maske*. Slagelse: ASAs forlag.
- Degnbol, P. (1941-42), Folkeskolens Sjæl. I: *Vor Ungdom: Tidsskrift for Opdragelse og Undervisning*, vol. 63, s. 81-84.
- Degnbol, P. (1950), Dæmrings Blaa Bog: Lærer P. Degnbol (04), Neder Donnerup. I: Dæmring, vol. 42 (1).
- Gjerløff, A.K. & Jacobsen, A. F. (2014), *Dansk Skolehistorie, bind 3: Da skolen blev sat i system 1850-1920*. Appel, C. og Coninck-Smith, N.d. (red.). Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.
- Gjerløff, A. K.; Jacobsen, A. F.; Nørgaard, E. og Ydesen, C. (2014), *Dansk Skolehistorie, bind 4: Da skolen blev sin egen*. Appel, C. og Coninck-Smith, N.d. (red.). Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.
- Grinder-Hansen, K. (2004), Læreren og granskeren. I: *Skole, kirke, arkiv: tilegnet Erik Nørr på 60-årsdagen 11. november 2004*. Børge Riis Larsen, Christian Larsen, Vagn Skovgaard-Petersen (red.). Syddansk Universitetsforlag.
- Holm, P.R. (2017), *Lad os tænke os en Lærer – Peder Degnbols liv og virke som pædagog og landsbylærer*. Upubliceret universitetsopgave. Aarhus Universitet: Kandidatuddannelsen i Kulturhistorie.
- Nørgaard, E. (1977), *Lille barn, hvis er du?: en skolehistorisk undersøgelse over reformbestrebelse inden for den danske folkeskole i mellemkrigstiden*. København: Gyldendal.
- Otto, L. (2005), Introduktion til et forskningsfelt. I: M. Kragelund, og L. Otto (red.), *Materialitet og Dannelse*. København: Danmarks Pædagogiske Universitets Forlag.
- Poulsen, B. (2002), A Thirst for Knowledge and Religion: Some late 18th Century Schleswig Rural Writings, I: K-J. Lorenzen-Schmidt, & B. Poulsen, (red.) *Writing Peasants: Studies on peasant literature in early modern Europe*. Kerteminde: Landbohistorisk Selskab.
- Poulsen, C. (1913-14), *Lærerne og Samfundet: Folkeskolens kendte Mænd og Kvinder Jubilæumsskrift 1814-1914*, bind 4. København.